

ALICJA FALNIOWSKA-GRADOWSKA
(10 I 1924 — 15 IX 2020)

W słoneczne, jesienne przedpołudnie 22 września 2020 r., na Cmentarzu Rakowickim odbył się pogrzeb znakomitej uczoney i szlacheckiej osoby — prof. dr hab. Alicji Falniowskiej-Gradowskiej.

Urodziła się 10 stycznia 1924 r. w Brańsku Podlaskim, w rodzinie inteligentnej, w domu o tradycjach powstańczych i legionowych. Dziadek był zesłańcem na Sybir, a ojciec oficerem legionistą, jeńcem sowieckim w 1939 r., więźniem Łubianki oraz łagrów Sachalina i Kazachstanu.

Szkołę podstawową i średnią — renomowane Prywatne Gimnazjum im. Leonii Rudzkiej — ukończyła w Warszawie. Okres okupacji hitlerowskiej mocno odcisnęła się na Jej życiu. Mieszkała w Warszawie, gdy wybuchło powstanie w 1944 r. W tym mieście wraz z matką i siostrą przeżyły trudne popowstaniowe losy, zanim poprzez obóz w Pruszkowie przedostały się do krewnych w okolicy Miechowa, a następnie do Krakowa. Sytuację pogarszał lęk i niepewność o los męża i ojca — Fryderyka Fiałkiewicza, żołnierza I i II wojny światowej, więźnia łagrów sowieckich, z których powrócił dopiero w 1947 r.

Przyszła historyk i profesor w młodych latach wykazała ogromny hart ducha i mimo materialnego niedostatku podjęła w 1946 r. studia na Wydziale Rolnym Uniwersytetu Jagiellońskiego, równocześnie pracując w różnych przedsiębiorstwach. W 1951 r. uzyskała magisterium w zakresie ekonomii i historii gospodarczej. Temat Jej pracy magisterskiej, napisanej pod kierunkiem prof. Stefana Ingłota, brzmiał: „Uwarstwienie ludności wiejskiej w Polsce w XVI wieku”.

Szansę rozwoju naukowego Pani Alicja otrzymała na studiach aspiranckich przy Katedrze Historii Nowożytnej UJ. Długo oczekiwała na zatwierdzenie tematu swojej rozprawy doktorskiej „Powinności chłopów na rzecz dworu w królewskich województwach krakowskiego w II połowie XVIII wieku”, którą złożyła u swojej promotorki prof. dr Celiny Bobińskiej w 1960 r., a na obronę musiała czekać dalsze dwa lata, w maju 1962 r. otrzymując stopień doktora na Uniwersytecie Jagiellońskim.

W latach 1956–1995 pracowała w Instytucie Historii PAN, początkowo w Pracowni Badań Agrarnych, a od 1968 r. związała się na stałe z Zakładem Historii Rzeczypospolitej Szlacheckiej IH PAN, kierowanym przez prof. Andrzeja Wyczańskiego.

Habilitację uzyskała w Instytucie Historii PAN w Warszawie w 1971 r., a tytuł profesora w 1987 r. Właśnie w Instytucie Historii, w gronie życzliwych ludzi i znakomitych historyków, poszerzały się jej naukowe horyzonty i wzbogacał warsztat badawczy.

W 1967 r. odbyła staż w École Pratique des Hautes Études w Paryżu, a także staże naukowe w Wiedniu (1972, 1983, 1986, 1990). Badania archiwalne przeprowadzała także w Budapeszcie, Kijowie i Lwowie. Uczestniczyła w międzynarodowych kongresach, m.in. w Budapeszcie (1973, 1976), Edynburgu (1977), Wiedniu (1983) i Jerozolimie (1989). Od 1975 r. była członkiem Międzynarodowej Komisji Metrologii Historycznej, Komitetu Wydawnictw Źródłowych PAN (1972–1982) oraz Komisji Nauk Historycznych PAN w Krakowie (1966–1996), a także członkiem komitetu redakcyjnego „Krakowskiego Rocznika Archiwalnego” (2001–2009).

Alicja Falniowska-Gradowska zajmowała się głównie historią społeczno-gospodarczą Polski XVI–XVIII w., metrologią historyczną, dziejami wsi oraz urzędami w Rzeczypospolitej. Za swoich najważniejszych mistrzów uważała profesorów Stefana Inglota i Leonida Żytkiewicza, a do grona Jej licznych przyjaciół zaliczali się znakomici historycy, m.in. Andrzej Wyczański, Jakub Goldberg oraz Aleksander Gieysztor. Praca Pani Profesor skoncentrowana była wokół problematyki społecznej i gospodarczej Małopolski oraz wydawania źródeł historycznych.

Znaczącą pozycję w Jej dorobku naukowym zajmują lustracje królewskich województwa krakowskiego z lat 1659–1664, 1765 oraz 1789, wydawane kolejno w latach 1962, 1963, 1975 oraz pozycje z tego cyklu: *Lustracje dóbr krakowskich XVI-XVIII w. Małopolska* (wraz z Franciszkiem Leśniakiem, 2004). Była też współautorką *Spisów urzędników województw krakowskiego* (we współpracy ze Stanisławem Cynarskim, 1990) oraz sandomierskiego (we współpracy z Krzysztofem Chłapowskim, 1993) — pozycji ważnych, pożytecznych i często podstawowych w prowadzonych obecnie badaniach historycznych. Była też autorką edycji źródełowych: *Wjazd, koronacja, wesele Najjaśniejszej Królowej Jej Mości Cecylii Renaty w Warszawie roku 1637* (1991) oraz biskupa Adama Stanisława Krasińskiego *Listy do Urszuli z Morsztynów Dembińskiej (1789–1790)* (2004).

Napisała kilka naukowych monografii, na czele z książkami: *Świadczenia poddanych na rzecz dworu w królewskich województwach krakowskiego w drugiej połowie XVIII wieku* (1964), *Ostatnie lata działalności Sądu Referendarskiego Koronnego 1768–1793* (1971), *Studia nad społeczeństwem województwa krakowskiego w XVIII wieku* (1982), *Królewskie województwo i starostowie w dawnej Rzeczypospolitej* (1984) czy *Ojcowie w dziejach i legendzie* (1995) — gdzie Pani Profesor harmonijnie połączyła przeprowadzone rzetelne badania historyczne z talentem narracyjnym. Ostatnią wydaną pozycją książkową jest *Struktura własności ziemskiej i użytkowania gruntów w Galicji w cyrkulach rzeszowskim, sanockim i tarnowskim w świetle katastru józefińskiego 1785–1787* (wraz z Franciszkiem Leśniakiem, 2009).

Była autorką licznych rozpraw i artykułów dotyczących miar nasypnych, miar ziemi oraz struktury społecznej szlachty i chłopów, wielu recenzji

oraz edycji źródłowych, drukowanych w czasopismach naukowych polskich i zagranicznych.

Do najbardziej popularnych i znanych książek nie tylko w kręgu historyków, można zaliczyć *Testamenty szlachty krakowskiej XVII-XVIII wieku* (1997). Jest to edycja, w której Pani Profesor zwróciła uwagę na dotąd niedostatecznie wykorzystywany rodzaj źródeł. Pracowicie wybrała najciekawsze i najwartościowsze szlacheckie testamenty znajdujące się w aktach sądowych Archiwum Państwowego w Krakowie (obecnie Narodowego), starannie je opracowując. Słusznie utrzymywała, że testamenty stanowią nieocenioną wartość dla historyków różnych specjalności, ciekawą lekturę dla wszystkich zainteresowanych historią, dawnym prawem, obyczajami, kulturą materialną i mentalnością.

Należy zaznaczyć, że wszystkie publikacje Pani Profesor poprzedzone zostały i były poparte żmudnymi badaniami źródłowymi, prowadzonymi w polskich i wiedeńskich archiwach. Znana i ceniona była jako stała bywalczyni Archiwum Narodowego, prowadząca badania głównie w Oddziale na Wawelu, pochylając się nad staropolskimi aktami.

W latach 1983–1992 pracowała w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie (obecnie Uniwersytet Pedagogiczny), w Instytucie Historii, gdzie prowadziła wykłady, konserwatoria i seminaria magisterskie. Dzieliła się swą ogromną wiedzą, bogatym doświadczeniem i znakomitym warsztatem historyka, co było doceniane przez współpracowników, a zwłaszcza studentów. Wypromowała kilkudziesięciu magistrów i trzech doktorów. Na uczelni tej, pod ówczesną nazwą Akademii Pedagogicznej, 18 października 1999 r. odbyła się uroczystość uczczenia czterdziestolecia pracy twórczej Pani Profesor. Wręczono Jubilatce dedykowany Jej „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny. Prace Historyczne” (z. 203, pod red. Jerzego Gołębiowskiego). Poza zamieszczonymi w nim artykułami znalazła się charakterystyka dorobku naukowego Jubilatki pióra Feliksa Kiryka oraz bibliografia Jej prac sporządzona przez Ewę Danowską. Na uroczystości było obecne liczne grono uczniów Pani Profesor oraz przyjaciół historyków, m.in. Andrzej Wyczański z Warszawy i Jakub Goldberg z Jerozolimy.

Pani Profesor całe życie była bezpartyjna, co nie ułatwiało kariery zawodowej, i — jak zostało powiedziane na Jej pogrzebie — nie dała się nigdy zniemczyć ani zrusyfikować.

Historia była nie tylko umiłowaną dziedziną wiedzy Alicji Falniowskiej-Gradowskiej, ale też życiową pasją spędzania godzin, dni i lat nad źródłami archiwalnymi, aby dociec historycznej prawdy. Była znakomitą uczoną, która wiele wymagała od swoich studentów, magistrantów i doktorantów, ale przede wszystkim od siebie. Każdy podany przez nią w jakimkolwiek opracowaniu fakt został skrupulatnie zweryfikowany, źródło precyzyjnie podane, a szczegóły dopracowane. Ponadto zawsze starała się, aby tekst był klarowny, zrozumiały i napisany piękną polszczyzną.

Co można jeszcze napisać, wspominając Panią Profesor? Była osobą szczerą, rzeczową, konkretną, życzliwą, poza tym kobietą zawsze elegancką i zadbaną, ponadto doskonałą panią domu. Gdy była jeszcze w pełni sił, na Jej imieniny

21 czerwca licznie przybywali przyjaciele, współpracownicy i znajomi, a Gospodyni dawała się poznać jako osoba dowcipna, czarująca, zawsze i z każdym znajdującą temat do rozmowy. Zwłaszcza z Tadeuszem Ulewiczem przierzucali się dykteryjkami i ciekawymi wspomnieniami.

Synem Alicji Falniowskiej-Gradowskiej jest prof. dr hab. Andrzej Falniowski (ur. 1953), pracujący na Uniwersytecie Jagiellońskim biolog malakolog, a wnukiem — Fryderyk (ur. 1981), dr matematyki, adiunkt na Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie.

Profesor Alicja Falniowska-Gradowska na zawsze pozostanie w życzliwej i wdzięcznej pamięci tych, którzy mieli przyjemność i zaszczyt Ją znać, a liczne pozostawione prace naukowe zawsze będą aktualne ze względu na ich tematykę, rzetelność i nieprzemijającą wartość.

Zmarła 15 września 2020 r., w zaciszu domowym, otoczona troską najbliższych.

Ewa Danowska